

DOMINIKA BURDZY

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

„Nostra ecclesia” – stosunki kościelne w staropolskim Sandomierzu (do połowy XVII wieku)

Dokument lokacyjny, wydany dla Sandomierza w 1286 r.¹, wprowadził nie tylko zmiany w funkcjonowaniu administracyjnym i gospodarczym gminy miejskiej, ale także w hierarchii istniejących już świątyń. Wyrazem tego był swoisty podział terytorium miasta na parafię miejską w obrębie murów (pw. św. Piotra) i podmiejską (pw. Nawrócenia św. Pawła). Taki podział widoczny był również w kwestii powiązań różnych warstw społecznych z poszczególnymi kościołami, mianowicie kolegiata NMP pozostawała w sferze wpływów króla i rycerstwa, a później szlachty, natomiast z kościołem św. Piotra związani byli mieszczenie, władze miejskie, cechy rzemieślnicze oraz bractwa religijne. Dlatego ta świątynia była określana w księgach miejskich jako *nostra ecclesia*. Jednak dla wiernych z przedmieść ważniejszy był kościół pw. Nawrócenia św. Pawła, m.in. ze względu na obowiązujący przymus parafialny. Z kolei ubodzy, chorzy i osierocone dzieci znajdowały wsparcie przy kościele szpitalnym Świętego Ducha, przy którym działał zakon duchaków. Dzięki kaznodziejstwu na wysokim poziomie i bractwom różańcowym dominikanie przyciągali do swoich kościołów wiernych różnych stanów. Zatem dla każdego kręgu wiernych pod pojęciem *nostra ecclesia* kryła się inna świątynia.

¹ T. Lalik, *Lokacja Sandomierza w roku 1286*, w: *Dzieje Sandomierza*, red. H. Samsonowicz, t. 1, *Średniowiecze*, red. S. Trawkowski, Warszawa 1993, s. 99–114; *Dokument lokacyjny Leszka Czarnego dla Sandomierza z 1286 roku*, oprac. T. Giergiel, R. Jop, Sandomierz 2015.

Niniejszy artykuł ma charakter przeglądowny, ponieważ problematyka kościelna była już przedmiotem badań², jednak udało się odnaleźć nowe źródła, które stanowią istotne uzupełnienie działalności duchowieństwa w omawianym okresie, kiedy Sandomierz przeżywał rozkwit zakończony w połowie XVII stulecia. To właśnie zniszczenia spowodowane działaniami wojennymi potopu szwedzkiego stanowią cezurę dla omawianej problematyki.

Już we wczesnym średniowieczu Sandomierz stanowił ważny ośrodek kościelny jako siedziba archidiaconatu (1207 r.) i oficjalatu foralnego (1392 r.)³. Życie religijne skupiało się wokół kilku kościołów, jednak z powodu braku źródeł pisanych ustalenie czasu powstania większości z nich przysparza wiele problemów. Za jedną z najstarszych świątyń uznawany był kościół św. Mikołaja; według badaczy mógł on istnieć już w X wieku, chociaż pierwsza wzmianka źródłowa na jego temat pochodzi dopiero z 1191 r. Problematyczna jest też jego lokalizacja na Wzgórzu Zamkowym bądź na Wzgórzu Kolegiackim⁴. Drugą świątynią o metryce wczesnośredniowiecznej był kościół św. Jana usytuowany na Wzgórzu Staromiejskim, jednak nadal pozostaje otwarty problem jego datacji i funkcji jaką pełnił⁵.

Pozycję Sandomierza jako ważnego ośrodka nie tylko kościelnego, ale również politycznego, ugruntowało utworzenie kapituły kolegiackiej. Jej skład był wynikiem rywalizacji pomiędzy księciem a biskupem krakowskim. Początki kościoła NMP sięgają pierwszej połowy XII stulecia⁶, jego konsekracja nastąpiła w 1186 r., natomiast w 1191 r. książę Kazimierz Sprawiedliwy podniósł świątynię do godności kolegiaty. Wówczas w skład kapituły wchodziło pięciu prałatów (prepozyt, dziekan,

² M. Buliński, *Monografia Sandomierza*, Warszawa 1879; *Dzieje Sandomierza*, red. H. Samsonowicz, t. 1–2, Warszawa 1993; D. Burdzy, *Szesnastowieczny Sandomierz – Kościół i miasto*, Kielce 2012 (tam szczegółowa bibliografia); *Atlas historyczny miast polskich*, red. R. Czaja, t. V, *Małopolska*, red. Z. Noga, z. 2, *Sandomierz*, red. Z. Noga, Sandomierz-Kraków 2014; szczegółowa literatura została podana w przypisach do poszczególnych zagadnień.

³ S. Siczek, *Organizacja i kompetencja foralnego oficjalatu w Sandomierzu*, Lublin 1970 (praca doktorska, maszynopis w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu).

⁴ Szerzej na ten temat zob.: A. Buko, *Sandomierz wczesnopiastowski*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 1, s. 52–53.

⁵ A. Buko, *Początki Sandomierza*, Warszawa 1998, s. 75; idem, *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej. Odkrycia, hipotezy, interpretacje*, Warszawa 2005, s. 238–239; M. Florek, *Sandomierski ośrodek grodowo-miejski w średniowieczu. Przemiany przestrzenne i funkcjonalne*, Warszawa 2005, s. 36–37. Według Z. Morawskiego wezwanie świątyni (św. Jana Chrzciciela) sugeruje, że mogło znajdować się przy niej baptysterium; Z. Morawski, *Sandomierz od końca XIII do początków XV wieku*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 1, s. 116–117.

⁶ J. Szymański dopatruje się początków kapituły już pod koniec XI wieku; J. Szymański, *Wczesnośredniowieczne kanoniczne środowisko zawichojско-sandomierskie*, „Roczniki Historyczne”, R. 12: 1964, z. 2, s. 222–223.

kustosz, scholastyk i kantor) oraz ośmiu kanoników. W momencie reorganizacji kapituły w czasie panowania Kazimierza Sprawiedliwego wspomniane kościoły św. Mikołaja i św. Jana zostały włączone w skład uposażenia kanonickiego. Solidne uposażenie każdej z prebend oraz majątek wspólny kapituły wpływały na jej prestiż w rozległej diecezji krakowskiej, sytuując ją na drugim miejscu tuż po katedrze wawelskiej. W XV wieku kolegium składało się już z sześciu prałatów, do wspomnianych dołączył archidiacon, który nie miał swojego wikariusza. W stallach kolegiaty zasiadało ponadto dwunastu kanoników, których tytułatura pochodziła głównie od nazw wsi wchodzących w skład uposażenia każdej z prebend: Turbia, Zajączkowice, Kunice, Bielejowice, Kobierniki, Dziewków, Radoszyce, Piekary, Dwikozy, Krzczonowice i Mydłów. Dwunastą kanonię określano nazwą Pierścienia Królowej, ponieważ jej majątek stanowiły czynsze z domów, ogrodów i winnic Sandomierza, które wcześniej należały się księżnym i królowym z racji zamążpójścia. Ufundowana została przez Władysława Łokietka i jego żonę Jadwigę w 1321 r.⁷

Przy kolegiacie funkcjonowało również kolegium wikariuszy, na czele którego stał wiceprepozyt. Ich głównym zadaniem było zastępowanie prałatów i kanoników w obowiązkach chórowych oraz liturgicznych w kolegiacie, ponadto opiekowali się bractwem kapłańskim, powstałym na przełomie XIV i XV wieku⁸. Brak dokładnych danych źródłowych o początkach zgromadzenia, chociaż informacje o wikariuszach w kolegiacie pojawiają się już w 1. połowie XIII wieku. Wikariusze byli prezentowani przez swego prałata lub kanonika, a następnie instytuowani na beneficjum przez całą kapitułę⁹.

Pod opieką kapituły kolegiackiej działała szkoła, nad którą nadzór sprawował prałat scholastyk. Pierwsze informacje na jej temat pojawiają się w źródłach w 1233 r. Tak jak inne tego typu placówki, powinna realizować kurs *septem artes*

⁷ L. Poniewozik, *Prałaci i kanonicy sandomierscy w okresie średniowiecza*, Toruń 2004, s. 17–28, 35–39; J. Szymański, *Wczesnośredniowieczne kanonickie środowisko...*, s. 215–229; M. Zimałek, *Organizacja sandomierskiej kapituły kolegiackiej w latach 1581–1717*, „Studia Sandomierskie”, T. 2: 1981, s. 339–346; M. Konopka, *Sandomierska kapituła – wkład w religijną kulturę kolegiaty i katedry do końca XIX w.*, „Studia Sandomierskie”, T. 8: 2001, s. 130–137; M. Florek, *Sandomierski ośrodek...*, s. 34; D. Burdzy, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 85–105, 279–291.

⁸ D. Burdzy, *Bractwa religijne Sandomierza w okresie przedrozbiorowym (XIV–XVIII w.)*, „Nasza Przyszłość”, T. 101: 2004, s. 53–54; eadem, *Religious Confraternities in a Polish Town. The Case in Sandomierz from the Fifteenth to the Eighteenth Centuries*, „Confraternitas”, Vol. 15, no. 2, Fall 2004, s. 13–14; eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 158–159.

⁹ Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 105–123, 291–297.

liberales, dzielący się na *trivium* i *quadrivium*, a także kurs teologii dla kandydatów do stanu kapłańskiego¹⁰.

Z okresu przed lokacją w 1286 r. pochodzą informacje o jeszcze trzech kościołach: na Wzgórzu Miejskim powstał kościół św. Piotra, zaś na Wzgórzu Staromiejskim – pw. św. Jakuba oraz św. Pawła. Pierwszy z nich, pw. św. Piotra, mimo iż stał się głównym kościołem gminy miejskiej, nie był usytuowany w rynku (czyli według klasycznych założeń lokacyjnych), ale nad skarpą wiślaną w południowo-wschodniej części miasta. Przez badaczy jest uznawany za kościół grodowy do ok. połowy XII wieku, kiedy gród przeniesiono na Wzgórze Zamkowe. W okresie lokacji używał rangę kościoła parafialnego¹¹.

Druga parafia istniała (prawdopodobnie od końca XII wieku) przy kościele św. Jakuba. Według Jana Długosza biskup Iwo Odrowąż, oddając do dyspozycji dominikanów ten kościół, przeniósł w 1226 r. istniejącą przy nim parafię do nowo wybudowanego kościoła św. Pawła. Do najazdu tatarskiego w 1259/1260 r. centrum życia miejskiego koncentrowało się na Wzgórzu Staromiejskim, a zatem oczywistym było usytuowanie klasztoru dominikańskiego na tym terenie przy kościele św. Jakuba. Klasztory mendykantkie ze względu na charakter swojej działalności lokowane były w prężnie rozwijających się ośrodkach miejskich, stąd decyzję biskupa Odrowąży o sprowadzeniu dominikanów do Sandomierza należy pośrednio interpretować jako dowód dobrej koniunktury gospodarczej i społecznej tego miasta. Powstały przy kościele św. Jakuba klasztor stał się jedną z pierwszych dynamicznie rozwijających się placówek dominikańskich na ziemiach polskich. W latach 1286–1288 dominikanie otrzymali od księcia Leszka Czarnego majątek w obrębie murów miejskich, który pozwolił im wznieść drugi kościół klasztorny pw. św. Marii Magdaleny, traktowany jako *refugium* dla zakonników z klasztoru św. Jakuba na

¹⁰ F. Kiryk, *Z dziejów szkolnictwa sandomierskiego w XV wieku*, w: *Spółczesność Polski Średniowiecznej*, t. VI, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1994, s. 197–205; J. Krukowski, *Szkolnictwo*, w: *Dzieje Sandomierza*, red. H. Samsonowicz, t. 2, *XVI–XVIII w.*, cz. 1, *W okresie świetności*, red. F. Kiryk, s. 302–311; M. Konopka, *Sandomierska kapituła...*, s. 140–141; D. Burdzy, *Sandomierskie szkoły w XVI i na początku XVII wieku*, „Pamiętnik Sandomierski”, T. 4: 2012, s. 115–118, 124–129, 133–136, 139–140; eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 151–156.

¹¹ B. Krasnowolski, *Układ urbanistyczny lokacyjnego Sandomierza (1286) – analiza modularna*, w: *Atlas...*, s. 8; idem, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze Ziemi Krakowskiej w XIII i XIV wieku*, cz. 2: *Katalog*, Kraków 2004, s. 196–197, 205. Niektórzy historycy twierdzą, że kościół ten istniał już w X stuleciu, zob. T. Lalik, *Sandomierz w świetle źródeł pisanych*, w: *Sandomierz: badania 1969–1973*, red. S. Tabaczyński, t. 1, Warszawa 1993, s. 56; R. Kunkel, P. Mrozowski, *Kościół św. Piotra w Sandomierzu. Analiza historyczno-architektoniczna*, *ibidem*, s. 147–148; H. Rysiewski, *Cmentarzyko przy kościele św. Piotra w Sandomierzu*, *ibidem*, s. 181–189; A. Buko, *Początki Sandomierza...*, s. 101–108, 122 (tu dalsza literatura); M. Florek, *Sandomierski ośrodek...*, s. 26, 34 (tu dalsza literatura).

wypadek kolejnego najazdu. Zapewne impulsem do podjęcia takiej decyzji przez księcia był tragiczny w skutkach najazd tatarski (1259/1260 r.), podczas którego wymordowana została ludność miasta oraz dominikanie z klasztoru przy kościele św. Jakuba. Plac, jaki otrzymali dominikanie, usytuowany przy południowo-zachodnim narożniku rynku, może odpowiadać zapowiadanej w dokumencie lokacyjnym, niezrealizowanej lokalizacji kościoła parafialnego¹². Kościół św. Marii Magdaleny został wzniesiony w pierwszej połowie XIV wieku, a zgodę na budowę wyraziła kapituła generalna Zakonu Kaznodziejskiego w Limoges w 1334 r.¹³

Oba klasztory dominikańskie prowadziły działalność kaznodziejską, tworząc konkurencję dla kleru diecezjalnego; egzemplifikacją był wydany w 1595 r. zakaz głoszenia przez zakonników kazań w kościele św. Marii Magdaleny w godzinach porannych. Nie wolno im było również nauczać katechizmu, ponieważ pozostawało to w gestii plebana kościoła św. Piotra. Biskup krakowski, kardynał Jerzy Radziwiłł tłumaczył takie rozgraniczenie obowiązków faktem, że Sandomierz nie był zbyt ludnym miastem, przez co dominikanie odciągali wiernych od parafii¹⁴. W tym czasie dominikanie pełnili także funkcje kaznodziejskie w kolegiacie. Pod ich opieką działały bractwa różańcowe, które zrzeszały nie tylko mieszczan ale także przedstawicieli innych stanów przybywających do miasta z różnych, niekiedy odległych miejscowości. Celem konfraterni było propagowanie nabożeństwa różańcowego oraz kultu Matki Boskiej i Imienia Jezus. Najwcześniej powstało bractwo przy kościele św. Jakuba, o czym świadczą informacje z 2. połowy XVI w. Prawdopodobnie powstało ono na bazie działalności starszego bractwa pw. św. św. Jakuba Apostoła, Dominika, Piotra Nowego Męczennika, Tomasza z Akwinu i Wincentego Ferreriusza¹⁵. Przy kościele św. Marii Magdaleny konfraternia różańcowa zaczęła funkcjonować w 1. połowie XVII wieku¹⁶.

Wkrótce po lokacji do Sandomierza został sprowadzony zakon duchaków. Ze względu na szczupłość przekazów źródłowych moment pojawienia się zakonników

¹² B. Krasnowolski, *Układ urbanistyczny...*, s. 8; idem, *Lokacyjne układy...*, s. 199.

¹³ D. Burdzy, *Sandomierski klasztor św. Marii Magdaleny w średniowieczu*, „Nasza Przeszłość”, T. 108: 2007, s. 215–233.

¹⁴ J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186–1926 r., tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 roku*, Radom 1926, s. 22.

¹⁵ D. Burdzy, *Bractwo św. św. Jakuba Apostoła, Dominika, Piotra Nowego Męczennika, Tomasza z Akwinu i Wincentego Ferreriusza pod opieką sandomierskich dominikanów w XV–XVI w.*, w: *Dominikanie na ziemiach polskich w epoce nowożytnej*, red. A. Markiewicz, M. Miławicki, Kraków 2009, s. 43–62.

¹⁶ D. Burdzy, *Rola bractw różańcowych w organizacji uroczystości religijnych sandomierskich dominikanów w XVII–XVIII stuleciu*, „Studia Historyczne”, R. 48: 2005, z. 3–4, s. 293–308; eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 242–245, 322–323.

nie jest dokładnie ustalony, w literaturze przedmiotu przyjęto jednak rok 1292 jako najbardziej prawdopodobną datę. Długosz w *Liber beneficiorum* podał błędnie rok 1222 jako datę fundacji sandomierskiego klasztoru, a jako jego dobrodzieja i inicjatora sprowadzenia zakonników do miasta wymienił kasztelana krakowskiego Żegotę, jednak po analizie i konfrontacji wzmianek źródłowych badacze podają daty 1292, 1296 i 1312. Klasztor i szpital posiadały solidne uposażenie, umożliwiające opiekę nad ubogimi, chorymi i osobami w podeszłym wieku, a także osieroconymi lub porzuconymi dziećmi. Podstawę majątku stanowiły wsie Głazów, Obrazów, Szczepanów i Życ, las Zawierzbie, dwie winnice, kilka nieruchomości na terenie Sandomierza oraz dochody z dziesięcin¹⁷.

Na początku XIV wieku funkcje parafialne dla osady podmiejskiej pełnił również kościół św. Wojciecha na Przedmieściu Opatowskim. Jego początki mogą sięgać XII wieku, badacze sugerują, że rangę parafii utracił między rokiem 1336 a 1354. Wchodził w skład uposażenia benedyktynów świętokrzyskich, jednak z powodu zaniedbywania przez prebendarzy jego dochody zostały włączone w XV wieku w skład uposażenia kolegium mansjonarzy sandomierskich, którzy przejęli również związane z tym kościołem obowiązki liturgiczne. Wystarał się o to Jan Długosz starszy w 1467 r. w czasie zabiegów o utworzenie kolegium mansjonarzy, kiedy prebendarzem kościoła był jego brat Jan Długosz młodszy¹⁸.

Od połowy XIV aż do początku XVII wieku nie wzniesiono w Sandomierzu żadnego kościoła, a przedsięwzięcia fundacyjne koncentrowały się na zwiększaniu beneficjów przy istniejących świątyniach. W XV wieku przy kolegiacie powstało wspomniane kolegium mansjonarzy oraz kilka altarii, których benefaktorami byli przedstawiciele rycerstwa i wyższego duchowieństwa, zaś przy parafii św. Piotra – szkoła i również kilka altarii z inicjatywy mieszczaństwa sandomierskiego.

¹⁷ J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, wyd. A. Przeździecki, t. III, Kraków 1864, s. 51; R. Kosęła, *O datę założenia fundacji szpitala św. Ducha w Sandomierzu*, „Ziemia Sandomierska”, T. 4: 1932, s. 56–70; K. Antosiewicz, *Zakon Ducha Świętego de Saxia w Polsce średniowiecznej*, „Nasza Przeszłość”, T. 23: 1966, s. 176–177; eadem, *Klasztor Świętego Ducha de Saxia w Sandomierzu (1292–1814)*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, R. 65: 1972, nr 1–2, s. 33; eadem, *Szpital i kościół Świętego Ducha w Sandomierzu*, „Studia Sandomierskie”, T. 2: 1981, s. 267; D. Burdzy, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 35–36, 245–253; eadem, *Sandomierz*, w: *Klasztory, miasta i zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, red. J. Rajman, D. Żurek, Kraków 2016, s. 172.

¹⁸ M. Derwich, *Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa-Wrocław 1992; idem, *Materiały do słownika historyczno-geograficznego dóbr i dochodów dziesięcinnych benedyktyńskiego opactwa św. Krzyża na Łysej Górze do 1819 r.*, Wrocław 2000, s. 176–178; W. Kowalski, *Uposażenie parafii archidiaconatu sandomierskiego w XV–XVIII wieku*, Kielce 1998, s. 334; A. Buko, *Początki Sandomierza...*, s. 119–120; M. Florek, *Sandomierski ośrodek...*, s. 36–37; D. Burdzy, *Sandomierz...*, s. 156.

Fundatorami zgromadzenia mansjonarzy byli archidiakon Mikołaj Pejszer i kanonik Jan Długosz starszy, zaś kanonicznej erekcji dokonał biskup krakowski Jan Lutek z Brzezia w 1470 r. W skład kolegium wchodziło ośmiu mansjonarzy, którym przewodził senior (*precentor, primarius*). Prawo patronatu do pierwszej mansjonarii miał opat benedyktynów na Świętym Krzyżu, do drugiej i trzeciej – biskup krakowski, a do pozostałych pięciu – kapituła sandomierska. Korzystając z tego prawa, biskup Piotr Myszkowski przyłączył w 1589 r. jedną z mansjonarii do uposażenia kaznodziei kolegiackiego związanego z ołtarzem św. Niewiątek, który z tej racji partycypował w dochodach kolegium¹⁹.

Dwie najstarsze altarie, o metryce czternastowiecznej, ufundowane zostały przez biskupów krakowskich. Ołtarz św. Wawrzyńca Męczennika z fundacji biskupa Bodzanty posiadał dochody w wysokości 23 grzywien rocznie z dziesięcin ze wsi Chodków, Międzygórz, Rzeczyca Sucha i Rzeczyca Mokra. Druga altaria, pw. św. Jadwigi, powstała z inicjatywy biskupa Floriana Mokrskiego, otrzymywała 15 grzywien rocznie z dziesięcin ze wsi Gnieszowice. Obie te altarie zostały włączone do uposażenia kolegium mansjonarzy²⁰. Fundatorem kolejnego ołtarza św. Doroty Panny i Męczenniczki był Pakosz z Koszyc, który w testamencie zapisał mu 8 grzywien czynszu, zabezpieczonego na wsi Wyszmontów. Wykonawca ostatniej woli Pakosza, sędzia ziemski sandomierski Piotr z Wyszmontowa, wystawił w 1448 r. dokument potwierdzający zapis i określił obligacje mszalne²¹. Z inicjatywy przedstawicieli rodu Ossolińskich została ufundowana altaria Dziesięciu Tysięcy Rycerzy Męczenników. Przed rokiem 1475 Małgorzata Ossolińska, żona nieżyjącego już kasztelana wojnickiego Mikołaja, zapisała na jej rzecz czynsz wyderkafowy w wysokości 2 grzywien na wsi Nawodzice, ale źródła nie precyzują wysokości sumy głównej. Uposażenie altarii powiększyła Katarzyna Ossolińska, kasztelanowa wojnicka, przekazując 6 grzywien czynszu wyderkafowego; 300 grzywien sumy głównej zostało zabezpieczone na wsiach Żyrzyn, Niebrzegów, Pogonów i Raciszów w ziemi lubelskiej. Zapis ten zatwierdził król Zygmunt I w 1526 r.²² W tym samym okresie powstała również altaria św. Niewiątek w oparciu o solidne uposażenie majątkowe, zapewnione przez braci Rytwiańskich, kasztelana krakowskiego i starostę sandomierskiego Dziersława oraz wojewodę krakowskiego i kasztelana sandomierskiego Jana. W skład majątku wchodziła łąźnia, dom i winnica oraz 40 grzywien czynszu rocznie z dochodów

¹⁹ D. Burdzy, *Sandomierz...*, s. 153–166; eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 123–139.

²⁰ Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 150–151; eadem, *Pochówki i fundacje szlacheckie w kolegiacie sandomierskiej w XV–XVII wieku*, w: *Z życia religijnego szlachty i ziemiaństwa między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku. Studia*, red. J. Gapys, M. Nowak, J. Pielas, Kielce 2014, s. 33.

²¹ Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 148–149; eadem, *Pochówki...*, s. 29–31.

²² Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 147–148; eadem, *Pochówki...*, s. 26–29.

sandomierskiej komory celnej, na której fundatorzy zabezpieczyli sumę 1000 grzywien. Altaria ta posiadała trzy ministerie, z których pierwsza przeznaczona była dla kaznodziei, a dwie pozostałe dla altarystów. Kanonicznej erekcji dokonał biskup krakowski Jan Rzeszowski w 1478 r.²³ Z kolei altaria św. Mikołaja (lub Trzech Króli) powstała w 1522 r. w oparciu o pośmiertną fundację Stanisława Chroberskiego, dziedzica Chobrzezan. Zapisał on na ten cel sumę 800 grzywien, którą zabezpieczył na sandomierskiej komorze celnej. Altarysta miał otrzymywać co roku 12 grzywien czynszu, a dwaj wikariusze z kościoła parafialnego w Chobrzezanach – 8 grzywien. Wykonawcą woli Stanisława był jego brat Mikołaj Chroberski²⁴.

Beneficja proste, jakimi były altarie, fundowano również w kościele parafialnym św. Piotra, który po lokacji w 1286 r. stał się główną świątynią sandomierskiej gminy. Z nim związane były władze miejskie, cechy rzemieślnicze oraz bractwa religijne. Benefaktorami dziewięciu altarii byli głównie mieszczanie sandomierscy. Było ich najwięcej właśnie w tej świątyni, która pod tym względem dominowała nawet nad kolegiatą, co dodatkowo podnosiło jej rangę w społeczności miasta. Prawdopodobnie najstarszą metrykę posiadała altaria św. Stanisława i Mikołaja Biskupów, poświadczona źródłowo w 1414 r., kiedy jej uposażenie (dwu- i półłanowy folwark zakupiony przez doktora dekretów Stanisława od mieszczanina Franona za 80 grzywien), zostało zatwierdzone przez biskupa krakowskiego Wojciecha Jastrzębca²⁵. Kolejna altaria pw. Nawiedzenia NMP i św. Anny zawdzięczała powstanie sandomierzaninowi Bartłomiejowi, plebanowi kościoła św. Piotra. Kanonicznej erekcji dokonał biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki 15 III 1435 r. Bartłomiej zapewnił altarii solidne uposażenie w postaci 1¼ łana pola z folwarkiem, domem, ogrodem i budynkami folwarcznymi. Majętność ta położona była poza murami miasta przy drodze prowadzącej w kierunku Zawichostu. Fundator przekazał prawo patronatu plebanowi i rajcom sandomierskim, z obowiązkiem zadbania o obsadę tego beneficjum przez odpowiedniego duchownego²⁶.

Swoją altarię św. Krzyża i Bożego Ciała posiadała również zamożna rodzina Brozmanów. Początki tej altarii sięgają XV stulecia, jej kanonicznej erekcji dokonał Zbigniew Oleśnicki 24 II 1445 r. W skład majątku altarii, określanej jako Brozmanowska, wchodził ogród z winnicą i domem usytuowane pod zamkiem sandomierskim. Nieruchomość była dzierżawiona mieszczanom za roczny czynsz, który stanowił wynagrodzenie dla altarysty. Prawo patronatu należało początkowo do rodziny fundatorów, w 1570 r. przeszło w ręce rajcy Wawrzyńca Lenartowskiego,

²³ Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 140–147; eadem, *Pochówki...*, s. 24–26.

²⁴ Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 149–150; eadem, *Pochówki...*, s. 31–32.

²⁵ Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 172–175.

²⁶ *Ibidem*, s. 179–183.

zaś dwa lata później patronat objęła rada miejska²⁷. Fundatorami kolejnej altarii pw. św. Michała była prawdopodobnie rodzina Andrychowiczów, do której należało prawo patronatu. Przeszło ono później w ręce Giezlerów (Gayzlerów), którzy zdobyli pozycję majątkową jako dzierżawcy sandomierskiej komory celnej oraz kupcy. Prawdopodobnie od imienia jednego z członków tej rodziny, Zygmunta, zwana była Zygmuntofską. Trudno ustalić dokładną datę powstania ołtarza, prawdopodobnie miało to miejsce pod koniec XV lub na początku XVI stulecia, gdyż wówczas wzmiankowany był altarysta Stefan (1510–1515), okreśłany mianem fundatora altarii. Od początku do jej uposażenia należały dwa ogrody – na Rybakach i w pobliżu klasztoru św. Jakuba obok kanałów zamkowych. Z informacji z 1568 r. wynika, że do ołtarza należał także ogród z domkiem i winnicą, leżące przed Bramą Zawichojską. Ponadto z 1525 r. pochodzi wzmianka o 1 grzywnie czynszu dla ołtarza z jatki rzeźniczej od mieszczanina Wierzbickiego²⁸.

Altarię pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jana Ewangelisty ufundowali trzej duchowni, synowie mieszczan sandomierskich Stanisław i Jan Tylman, oraz wiceprepozyt kolegiaty kieleckiej Wojciech ze Rzgowa. Zabezpieczenie altarii stanowiły dwa czynsze wyderkafowe (16 złp. od sumy 400 złp. na wsi Wilamowice w Księstwie Oświęcimskim oraz 8 grzywien od sumy 100 grzywien na wsiach Roźnica i Nowa Wieś w powiecie ksiąskim), a także drewniany dom w sąsiedztwie szkoły parafialnej. Kanonicznej erekcji ołtarza dokonał legat papieski i kardynał Tamás Bakócz w 1515 r.²⁹ Cech krawców sandomierskich opiekował się altarią pw. Niepokalanego Poczęcia NMP. Wezwanie maryjne pojawiło się po raz pierwszy w wizytacji biskupa Bernarda Maciejowskiego z 1604 r., wcześniej był okreśłany tylko jako ołtarz cechowy. Altarysta posiadał dom przy ul. św. Piotra, zaś cech miał dostarczać воск do oświetlenia ołtarza. Swój ołtarz, noszący wezwanie Matki Boskiej Śnieżnej, posiadał także cech kuśnierzy, ale informacje o nim pojawiają się dopiero w wizytacji z 1604 r. Ołtarz Św. Trójcy został ufundowany przez plebana Piotra dla wikariuszy parafii, nie podano jednak dokładnej daty (prawdopodobnie na początku XVI wieku). Usytuowany był w chórze obok zakrystii. Jego uposażenie stanowił tylko czynsz w wysokości 1 grzywny, zabezpieczony na folwarku mieszczańskim³⁰.

²⁷ Pod koniec XVI wieku ołtarz nosił wezwanie Bożego Ciała i św. Małgorzaty Dziewicy i Męczenniczki, jednak nadal najczęściej używane było określenie „ołtarz Brozmanowski”, D. Burdzy, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 183–187.

²⁸ *Ibidem*, s. 187–191.

²⁹ *Ibidem*, s. 175–179.

³⁰ *Ibidem*, s. 191–192.

Ołtarz Bożego Narodzenia należał do bractwa literackiego. Według wizytacji z 1604 r. był usytuowany obok kaplicy św. Mikołaja i Stanisława oraz ołtarza Wniebowzięcia NMP. Bractwo to było najstarszą tego typu instytucją w Sandomierzu, ponieważ już w 1402 r. otrzymało dokument confirmacyjny od biskupa krakowskiego Piotra Wysza. Ze względu na cenzus wykształcenia (umiejętność czytania i pisania) zrzeszało elity miejskie. W XVI wieku funkcje seniorów pełnili cechmistrzowie różnych branż, zaś w XVII wieku na czele bractwa stali już rajcy i ławnicy³¹. Oprócz tego wierni mogli angażować się w działalność bractwa św. Anny, które opiekowało się ołtarzem pw. św. Anny, noszącym także drugie wezwanie Nawiedzenia NMP. Jego początków należy upatrywać w XV wieku, w kolejnym stuleciu związane było z cechem piwowarów. Po dłuższej przerwie zostało reaktywowane w 1593 r. z inicjatywy plebana Kaspra Cichockiego jako konfraternia dewocyjna, która posiadała ołtarz w kaplicy pod wezwaniem swej patronki³². Trzecią konfraternią działającą przy tej parafii było bractwo ubogich, założone przez plebana Piotra Czarnego z Sandomierza w 1508 r. Dzięki jego funduszowi ubodzy i uczniowie szkoły parafialnej mieli zapewnioną bezpłatną kąpiel w łaźni miejskiej. W czasie wizytacji w 1604 r. biskup Maciejowski zakazał łaźnienikowi bezprawnego pobierania od nich opłat za mycie³³.

Pod opieką parafii św. Piotra działała także szkoła, założona w pierwszej połowie XV wieku przez plebana Bernarda ze Strzałkowa. Wzniósł on budynek i ufundował uposażenie nauczycielowi jeszcze przed 1434 r. Po konflikcie z kapitułą, który znalazł finał na soborze bazylijskim, szkoła zaczęła działać bez problemów w 1435 r.³⁴

Drugi kościół parafialny pw. św. Pawła usytuowany był na Starym Mieście, do jego okręgu należały przedmieścia i wsie, co wpływało na podmiejski charakter parafii. Brak informacji, aby wiązały się z nim cechy rzemieślnicze, a mieszczanie fundowali altarie. Prawo patronatu do obsady plebana miał archidiakon sandomierski, którego beneficjum ufundowane zostało na dochodach tego kościoła. Pod opieką tej parafii działała także szkoła oraz bractwo ubogich, o którym pierwsza informacja pochodzi z 1483 r. W czasie wizytacji kościoła w 1595 r. bractwo to otrzymało od kardynała Jerzego Radziwiłła 100 dni odpustu³⁵.

³¹ Eadem, *Bractwo literackie przy kościele parafialnym św. Piotra w Sandomierzu w XVII wieku*, „Studia Sandomierskie” T. 10: 2003, s. 15–38; eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 192, 199–202.

³² Eadem, *Działalność konfraterni św. Anny w Sandomierzu (XV–XVIII w.)*, „Studia Sandomierskie”, T. 11: 2004, z. 1, s. 7–34; eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 202–203.

³³ Eadem, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 202.

³⁴ F. Kiryk, *Z dziejów szkolnictwa...*, s. 200–202; D. Burdzy, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 195–199; eadem, *Sandomierskie szkoły...*, s. 118–123, 129–132, 136–138, 140.

³⁵ M. Florek, *Sandomierski ośrodek...*, s. 35; A. Zapart, *Kościół i parafia św. Pawła w Sandomierzu*, „Studia Sandomierskie”, T. 2: 1981, s. 275; F. Kiryk, *Kościół i parafia św. Pawła w Sandomierzu w okresie staropolskim*, w: *Ecclesia – cultura – potestas. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa. Księga*

U progu XVII stulecia w Sandomierzu powstały dwa nowe kościoły (św. Hieronima i św. Michała), zaś przy parafii św. Piotra zaczęli działać jezuiti, wnosząc *Collegium Gostomianum*. Pojawienie się Towarzystwa Jezusowego i utworzenie szkół otworzyło nowy okres w dziejach miasta. Inicjatorem sprowadzenia tego zakonu był wybitny pleban Kasper Cichocki, zaś głównym fundatorem – Hieronim Gostomski, wojewoda poznański i starosta sandomierski. Początek działalności jezuitów przypadł na 1602 r., zaś rok później król Zygmunt III Waza zatwierdził zasady współdziałania instytucji parafialnych i zakonu przy jednej świątyni. Prawo patronatu otrzymali jezuiti, w ich gestii pozostawało również kaznodziejstwo, nauczanie katechizmu i spowiedź. W nowo wybudowanym kolegium rozpoczęli szeroko zakrojoną działalność edukacyjną i wychowawczą, założyli także kapelę, teatr szkolny i sodalicje mariańskie dla uczniów oraz bractwa religijne dla mieszczan. Przy kolegium działała drukarnia i apteka. Jezuiti otrzymali kierownictwo nad utworzonym w 1635 r. seminarium diecezjalnym, które ufundował Mikołaj Leopoldowicz, kanonik sandomierski i pleban kościoła św. Piotra. Było to drugie seminarium w diecezji krakowskiej³⁶.

Od momentu sprowadzenia jezuitów do Sandomierza kościół św. Piotra przestał być parafią typowo mieszczańską, pojawiły się w nim fundacje szlacheckie i duchowne. W świątyni odbywały się zarówno nabożeństwa parafialne, jak i jezuitckie. Zwiększające się wpływy szlachty w tym kościele były niejako odzwierciedleniem sytuacji gospodarczej i społecznej miasta, gdzie mieszczenie zaczęli ustępować pola przedstawicielom uprzywilejowanego stanu.

Wspomniany Hieronim Gostomski w 1604 r. ufundował również mały kościół pw. św. Hieronima razem ze szpitalem, usytuowane w pobliżu zamku sandomierskiego. W nieznanym dotąd dokumencie, wystawionym przez biskupa

ofiarowana Siostrze Profesor Urszuli Borkowskiej OSU, red. P. Kras et al., Kraków 2006, s. 105–109, 122; idem, *Kościół i parafia świętego Pawła Apostoła w Sandomierzu w okresie staropolskim*, w: *Parafia pw. Nawrócenia świętego Pawła Apostoła w Sandomierzu. Materiały z sesji naukowej, Sandomierz 15 maja 2004 r.*, red. K. Burek, Sandomierz 2004, s. 41; D. Burdzy, *Szesnastowieczny Sandomierz...*, s. 209–226.

³⁶ J. Pielas, *Zapisy szlachty na rzecz jezuitów sandomierskich w XVII wieku*, w: *Z życia religijnego...*, s. 63–83; J. Paszenda, *Budowle jezuitckie w Polsce XVI–XVIII w.*, t. 4, Kraków 2010, s. 299–356; W. Białousz, *Collegium Gostomianum. Dzieje szkoły jezuitckiej w latach 1602–1773*, Sandomierz 2002; J. Kochanowicz, *Geneza, organizacja i działalność jezuitckich burs muzycznych*, Kraków 2002, s. 70, 193, 195–198, 231–232; J. Okoń, *Teatr szkolny jezuitów w Sandomierzu*, „Zeszyty Sandomierskie”, 1999, nr 9, s. 60–67 (przedruk w: idem, *Na scenach jezuitckich w dawnej Polsce (rodzimość i europejskość)*, Warszawa 2006, s. 161–172); H. Rutkowski, *Stosunki kościelne...*, s. 278–283; F. Kiryk, *Stosunki kościelne, oświata i opieka społeczna*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 2, XVI–XVIII w., cz. 2, *W czasach stagnacji i upadku*, cz. 3, *Sztuka*, red. F. Kiryk, Warszawa 1993, s. 81–105; D. Burdzy, *Kapela przy kolegium jezuitckim i jej udział w życiu religijnym Sandomierza* [w druku].

krakowskiego Piotra Tylickiego w 1609 r., została zatwierdzona fundacja tej świątyni. Przedstawiając motywy przedsięwzięcia, starosta podkreślił znaczenie jałmużny dla uzyskania od Boga przebaczenia za grzechy i błędy, podkreślił też powiązanie wezwania kościoła ze swym patronem św. Hieronimem. Darowizna w wysokości 5 tys. złp. miała zostać ulokowana na nieruchomościach w zamian za czynsz wyderkafowy w wysokości 350 złp. Z sumy głównej miało zostać wydzielone 3500 złp., zaś czynsz w wysokości 245 złp. należało przekazać ekonomowi na utrzymanie i mieszkanie dla ubogich w szpitalu. Pozostała kwota (1500 złp.), od której czynsz wynosił 105 złp., miała być przeznaczona dla wikariusza kościoła św. Hieronima oraz dla prefekta szpitala, którym miał być każdorazowy pleban kościoła św. Piotra. Ponadto z tej sumy powinno być wydzielone 12 złp. na zakup wina do mszy oraz wosku na świece. Gostomski określił również obowiązki wikariusza, który powinien stale rezydować przy kościele: miał on odprawiać msze w niedziele, środy i piątki oraz w ważniejsze święta. W zamian miał otrzymywać 50 złp. (ze wspomnianej kwoty 105 złp.), a z racji obowiązku rezydencji przy kościele miał dostać do swojej dyspozycji izbę. We wszystkim powinien podlegać plebanowi parafii św. Piotra. Pozostała suma 43 złp. miała trafić w ręce plebana w zamian za jego pracę i staranie, przy czym mógł ją przeznaczyć na utrzymanie ubogich w szpitalu. Fundator nie określił limitu przyjęć, pozostawiając decyzję plebanowi i uzależniając liczbę osób od możliwości finansowych przytułku. W kwestii funkcjonowania szpitala pleban powinien konsultować się z jezuitami, zwłaszcza w kwestii wizytowania chorych i ubogich oraz składania relacji z wydatkowania środków na utrzymanie tej instytucji charytatywnej. Fundację kościoła i szpitala św. Hieronima zatwierdził biskup krakowski Piotr Tylicki w 1609 r.³⁷ Zapewne z tego powodu w czasie wizytacji biskupa Maciejowskiego w 1604 r. świątynia ta została określona jako usytuowana pod zamkiem sandomierskim, nie podano zaś jej wezwania, które otrzymała w momencie zatwierdzenia fundacji pięć lat później³⁸.

Natomiast siostra Hieronima Gostomskiego Elżbieta Sieniawska, wdowa po marszałku nadwornym koronnym Prokopie, sprowadziła do miasta pierwszy żeński zakon, benedyktyнки reguły chełmińskiej. Początkowo planowała założyć klasztor w obrębie murów miejskich i w tym celu w 1613 r. zaczęła wykupywać place i domostwa, głównie zniszczone lub opustoszałe po pożarze miasta w 1612 r.³⁹ Powstał drewniany klasztor i kaplica, do którego w 1615 r. przybyły pierwsze

³⁷ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Acta Episcopalia, t. 38, k. 343v.–344v.

³⁸ *Akta wizytacji katedry wawelskiej oraz kościołów diecezji krakowskiej 1602–1604*, oprac. E. Bularz, Kraków 2014, s. 505; J. Wiśniewski, *Katalog prałatów...*, s. 28.

³⁹ Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, rkps 583, k. 96–99, 100v.–101, 102–105v.

benedyktynki. Po kolejnym pożarze w 1623 r. zakonnice musiały opuścić zabudowania i przeprowadzić się do Gór Wysokich, wsi wchodzącej w skład uposażenia klasztoru. Córka fundatorki i pierwsza ksieni konwentu Zofia postanowiła ulokować kompleks klasztorny na Przedmieściu Zawichojsko-Opatowskim, gdzie powstał również kościół pw. św. Michała. Benedyktynki wniosły istotny wkład w edukację dziewcząt, ponieważ niemal od początku swojej obecności w Sandomierzu prowadziły przyklasztorną szkołę dla świeckich panien, wywodzących się głównie ze stanu szlacheckiego. Gromadziły również księgozbiór, który nie tylko ułatwiał im pracę dydaktyczną i działalność muzyczną, ale także wzbogacał ich duchowość⁴⁰.

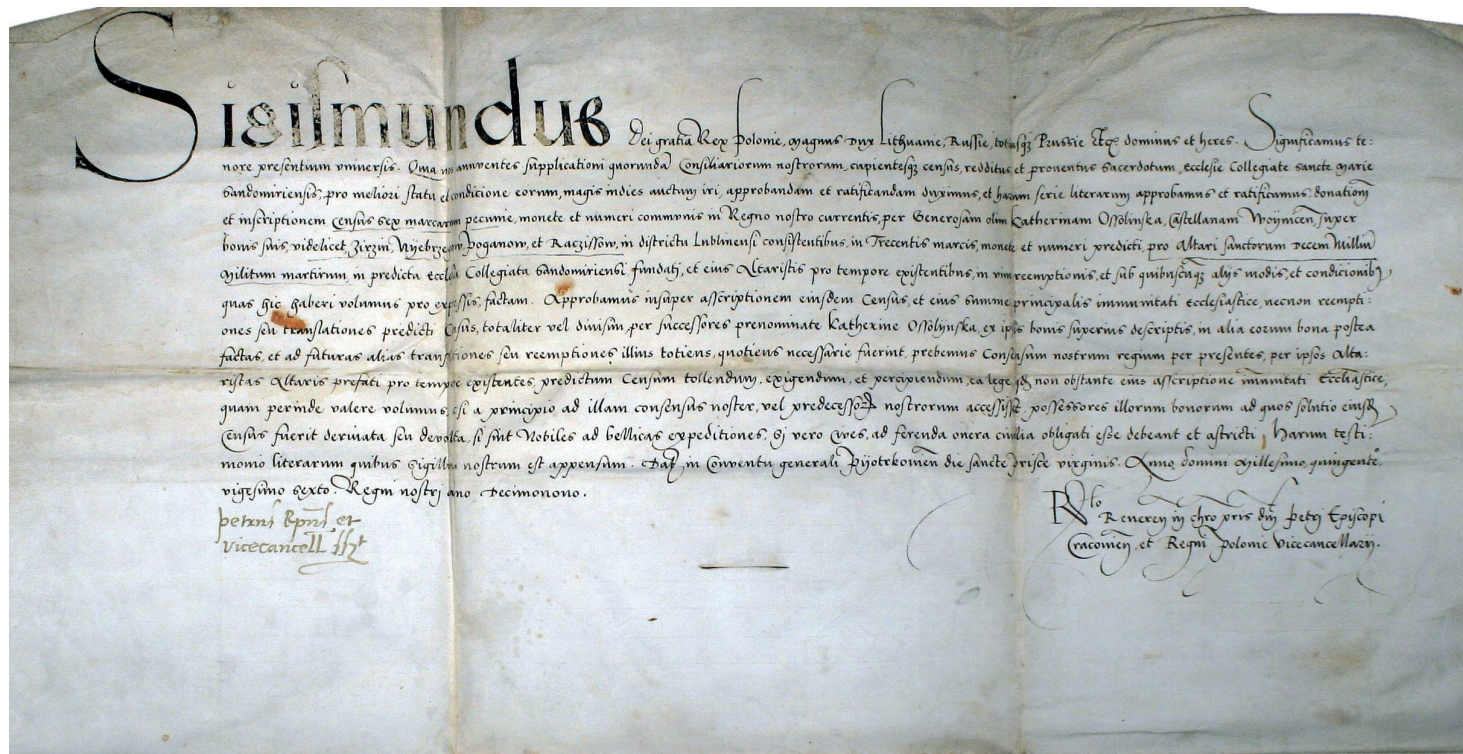
Sandomierz jako stolica rozległego województwa i siedziba oficjalatu okręgowego posiadał jedenaście świątyń, których rola zmieniała się w ciągu omawianego okresu. Dwa z nich, św. Mikołaja i św. Jana, zostały połączone z prebendami kanonicznymi, zaś kościół św. Wojciecha został włączony do uposażenia kolegium mansjonarzy. Najważniejsze miejsce w hierarchii zajmowała kolegiata NMP z bardzo dobrze uposażonym gremium prałatów i kanoników oraz kolegium wikariuszy. Duszpasterstwo było sprawowane w dwóch kościołach parafialnych – św. Piotra w obrębie murów miejskich i Nawrócenia św. Pawła na przedmieściach. Istotną rolę odgrywały kościoły zakonne, duchaków (Św. Ducha), dominikanów (św. Jakuba oraz św. Marii Magdaleny) i benedyktynek (św. Michała). Aktywną działalność prowadzili także jezuita przy kościele parafialnym św. Piotra. Dzięki temu wierni zamieszkujący miasto i przybywający do niego mogli znaleźć opiekę duchową, uczestniczyć w różnorodnych nabożeństwach, a także brać udział w działalności wspólnot brackich.

⁴⁰ A. Szylar, *Działalność oświatowa benedyktynek sandomierskich w latach 1616–1865*, Lublin 2002; eadem, *Kościół św. Michała w Sandomierzu. Fundacja i dzieje świątyni do kasaty zakonu benedyktynek w 1903 roku*, „Nasza Przeszłość”, T. 99: 2003, s. 215–257; eadem, *Fundacja, uposażenie i kasata klasztoru benedyktynek w Sandomierzu (1615–1903)*, „Studia Sandomierskie”, T. 11: 2004, z. 2, s. 7–56; eadem, *Działalność handlowa benedyktynek sandomierskich w XVIII i na początku XIX wieku*, „Studia Historyczne”, T. 48: 2005, z. 2, s. 167–189; eadem, *Gospodarowanie benedyktynek sandomierskich*, Tarnobrzeg 2008; eadem, *Działalność wychowawczo-edukacyjna żeńskich zgromadzeń zakonnych w Małopolsce w okresie potrydenckim do 1815 roku*, Kraków 2012, s. 70–75 i n.; M. Walter-Mazur, *The musical practice of the Sandomierz Benedictine nuns during the eighteenth century*, w: *Interdisciplinary Studies in Musicology*, t. 11, *Sources Studies in Musical Culture*, ed. A. Mądry, M. Walter-Mazur, Poznań 2012, s. 187–198; eadem, *Muzyka jako element klasztornych uroczystości w świetle XVIII-wiecznych archiwaliów benedyktynek kongregacji chełmińskiej*, „Hereditas Monasteriorum”, Vol. 2: 2013, s. 57–80.

Admiratione de qua Regina Polone et heres Ungarie Regnorum etc. Vobis Nobilibus et famosis fidelibus nostris
Palatino - Castellano - Iudice - Subiudice - Procuratori - Advocato - Consiliis - - - - - Sacerdotibus Sandominiensibus Præbendis
et omnes bonis. Quia Ecclesia domus Religiosorum Fratrum prædictorum in Sandominiensi præbendis deustodiarum regimus
ad antiquitatem et vastitatem consumptam quod imbrem de ruina et collapsu eiusd. videtur nisi per reparacionem aut
restitutionem sibi certius succurratur. Fides eiusdem domus incerta ex parte et inopia quibusdam quod de facultatibus
sui Comendatus imbi non habuit. Dicit Ecclesie collapsam et ruine succurrere aut ipsam quomodo reparare. Et quoniam
informamur per venerabilem Religiosum Andream Tuchenem præfate provinciales prioris palome in quatuordecim
quodam quidam imbi in præfata et Civitate Sandominien. factis in fine quodam modo in quibusdam prioribus et per
maiorum quendam bona prioris et fratribus ac Comendati dicit domus in Sandominien præbendis vendere
debuit. Simodo volumus ut ad id accederet et consensu. Idcirco vobis sex annis fideliter quod eisdem prioribus
et fratribus ac Comendati domus prædictorum antedictis in prioribus Sandominien. in quibusdam et conore priorum inveni
gentibus quibus licet eis bona et possessiones ad penitenciam et redditibus antedictis ad Nobilibus et Regibus Cui
tarentes aut quosdamque ignobiles seu degeneres pro penitenciam prioris et fratrum in quibusdam claris
ad sustentacionem reparacionem Ecclesie et prioris ac fratrum in præbendis Sandominien. prioribus comparare quibus
per nos dicitur. Simodo nullam decemium regalium iurium proventuum et sermorum queramus quibus
quatuor harum quibus factis in in appensum est testimonio harum. Dat. Cracovie feria quarta festi pentecostes
Anno dñi milliesimo Trecentesimo Nonagesimo nono.

Wladyslaw Jo. de Stanom
Castellanus Crac.

1. Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, pergamin sygn. 26 (21 V 1399): Królowa Jadwiga zezwała dominikanom z klasztoru przy kościele św. Jakuba nabywać nieruchomości w ziemi sandomierskiej w celu podniesienia z ruiny tegoż kościoła.

2. Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, pergamin sygn. 122 (18 I 1526): Król Zygmunt Stary potwierdza nadanie 6 grzywien czynszu rocznego na rzecz altarii Dziesięciu Tysięcy Rycerzy w kolegiacie sandomierskiej przez Katarzynę Ossolińską.

N NOMINE DOMINI AMEN

certitudo q̄ ea que fuerit licitarum monumentis posteritati commendata: Ex omnibus nos Sigismundus dei gratia Rex Polonie, Magnus dux Lithuanie, necnon terrarum Cracovic, Sandomiric, Stadie, Lanicie, Cuiavie, Russie, Prussie, Masovie, Tomonie, etc. dominus et heres: Significamus tenore presentium quibus expedire vniuersis presentibus et futuris harum notitiam habitis: Quia cum expiuit coram nobis venerabilis et religiosus frater villarum Obrazow et wieprzki, et super vineam extra ciuitatem nostram Sandomiricam penes vineam vicecessoris ecclesie collegiate sancte Marie eiusdem ciuitatis nostre Sandomiricam sitam: et Arzam, illic Sandomiricam penes riuo in dicta ciuitate nostra Sandomirica valde repentina ipsa illorum monumenta, terre et privilegia bona eorum predicta concernentia, in eodem incendio, una cum eorum ecclesia et monasterio combusta fuerit: Supplicantes tandem nobis, et eorum securitati et iudicantia in prenominationis eorum bonis legittime, et privilegia bona eorum predicta concernentia, in eodem incendio, una cum eorum ecclesia et monasterio combusta fuerit: Supplicantes tandem queramus. Nos huiusmodi supplicationibus Prioris et fratrum predictorum mouentes, volentes q̄ eius rei veritatem indicari et experiri secundum constitutiones Regni nostri, cum etiam nonnullis edictis nostris examentestium et inquisitionem super bonis supra descriptis, in publicis ad eosdem fratres et eorum monasterium, ad ipsa bona perhincant necne: Qui commissarii commissionem nostram debite ac legitime exequentes, examentestium multis testibus viris idoneis et fidelibus, medio ipsorum corporali iuramento, transiuerunt ad nos eorum dicta seu depositiones, sigillis suis obsequatas, ex quibus quia comperimus et plane conuenimus fratres et Conuentum Monasterii predicti sancti spiritus hospitalis Sandomirici: Villam Smilow a quadam nobili Czysowska in magna pecuniarum summa, et ut nonnulli testium deposuerunt in octingentis florens, a triginta annis circa vel ultra, more eisdem fratres et eorum monasterium perhincisse et pertinere legitime: ac in illam possessione et vni libero quieto et pacifico, eos ipsos fratres et eorum Conuentum a longo tempore habentis existisse: Ideo volentes eosdem fratres, ac Regni nostri, totiusque reipublice christiane sani incumbere possint: de nostrorum Consiliatorum assensu, presens privilegium illis dandum et concedendum ad prenominata bona omnia et singula inchoata, damisq̄ et conuulsum in vim monumentorum et privilegiorum eadem bona concernentium deperditarum seu igne consumptorum per fratres predictos Monasterii sancti spiritus hospitalis Sandomirici modernis et pro tempore existentes, bona omnia et singula supra descripta, videlicet villam Smilow more obligatorio vi premissum est, cum omnibus eius agris, pratis, campis, et generaliter censibus, redditibus et pertinentiis vniuersis ad eadem bona studios illius ecclesie collegiate consistentes: Item etiam Arzam penes Hospitalale pauperum in eadem ciuitate nostra Sandomirica sitam, cum omni iure domini et proprietate ac ibi late, longe, et circumferencialiter prout ea bona ex antiquo ab aliis bonis vicinis sunt suis finibus limitata et distincta, tenentia haberi, vniuersis quiete q̄, et pacifice possident, ac vendendi commutandi et eius suos beneficium monasterii q̄, conuertendi, prout ipsi Prior et fratres predicti Monasterii melius et vtilius vsum suum expedire, perpetuis temporibus et in eum: In cuius rei testimonium sigillum nostrum est vniuersis appositum. Dato Cracovic feria quinta post Pascha sancti Petri et vincula. Anno domini millesimo quingentesimo trigesimo secundo. Regni vero nostri anno vigesimo octavo. Presentibus et eorum in christo patris domini Petri Tomielki Cracouic, Regni nostri Vicecancellarii, Ioanne Chinielski Tremslieni, Ioanne Dantsio Cuiavie Episcopi, necnon Magistro venerabilibus et generosis Nicolao de vicia vicemorem, Samoye et Longe et in Capitulo, et Capitaneis et Capitaneo Opodum, Serenissimo Dono Sandomirici ac Bone Regie conuicij nostre civitatis, Spiritu de Turinow Douchhofen, et Regni nostri Theolologo, Nicolo Chkowsky Sandomirici, Magistro de Sandomirici, et Capitaneo Opodum, Serenissimo Dono Sandomirici ac Maciowski canonici Cracouic, Secretarius nostris, et dignitaris officialibus et alijs nostris sincere et fideliter dilectis. Dato per manus prefati Prioris in christo patris domini Petri de Thomice Epi Cracouic et Regni nostri vicecancellarii, sincere nobis dilecti.

Aliter per petnam rei memoriam. Cum nulla maior tenet sit. Cuiusdam Lucei in Christo patris domini Petri de Thomice Epi Cracouic et Regni nostri vicecancellarii.

petrus eps et vicecancell.

3. Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, pergamin sygn. 128 (1 VIII 1532): Król Zygmunt Stary potwierdza szpitalowi przy kościele Świętego Ducha w Sandomierzu posiadanie wsi Obrazów, Wieprzki i Śmiłów oraz nieruchomości w Sandomierzu.